

mestjih so vzeti ti prizori. Trpki in otožni so, kar obupni in ožarjeni le s sočutjem, ki mu vre iz srca, dojemljivega za vso revščino ljudi. Delavske družine, invalidi, berači in brezposelni, njih revna bivališča in zapuščene predmestne ulice, to je prizorišče, motivi pa nezaposlenost, lakota in pomanjkanje, topo pričakovanje rešitve, obup in smrt. Pretresljivi so ti zapiski iz poročevalčeve beležnice, suhoparna, kar nič olepšana kronika predmestja. Lepoto ji pa daje srčna toplina, ki izvira iz umetnikovega globokega sočutja in neizmernega usmiljenja.

In vendar so ti grafični listi še nekaj več. Dasi v vsem Sedejevem delu ni tendenčnosti, prav nič ozkosrčne „proletarske“ ne-umetnosti, nič obsojanja, nič pridigarstva, je njegov izraz resnično človečanski. Niso te podobe le priče naše brezsrčne dobe, nehote so tudi obsodbe, zadržane, skoro plahe, pa zato še učinkovitejše od najglasnejše propagande. Resnica bôde v oči, zlasti če je podana tako pristrčno, kakor jo more podati le umetnik, ki jo je sam doživel in občutil. Zato v Sedejevi socialni grafiki ni sledu o igračkanju, ni nič solzave sentimentalnosti, niti težnje po zgolj oblikovni učinkovitosti. Resničnost — pa naj bo še manj zaželena — zmaguje nad enodneвно vnanjo lepoto.

Spet se je pokazalo, da je prava umetnost neizprosno pravično zrcalo, ki pokojnemu meščanu ne dá mirno spati in mu dramati vest. Tako Sedej na gmotni uspeh — navzlic nad vse nizki ceni te grafične zbirke — ni mogel računati. Res ni čudno, če za slovensko oblikovno umetnost hudo zaslužni rodoljub ne vé, kam bi s temi listi, ko so tako neznansko žalostni. Kako naj si jih obesi v svojo jedilnico — saj v resnici vendar ni tako hudo na svetu! In prav tako je le prirodno, da se drugim, enako zaslužnim gospodom taka umetnost zdi prav za prav spodtakljiva, skoro nevarna... Večje pohvale Predmestje, ta v bistvu naivno plahi poskus mladega tvorca, ne bi bilo moglo doseči. Saj je res: če je umetnik, ki nam v svojih delih neusmiljeno kaže naš spačeni obraz, da bi v nas zbudil vest, nas dvignil in očistil, prekucuh — potem je ta Sedejeva očitna izpoved gotovo nevarna, prekucuška umetnina. *K. Dobida.*

ZAPISKI

„Ljubljanski Zvon“ v napredujuči ulici. „Slovenski Beograjski tednik“ je priobčil v prvi številki beležko o članku dr. Nikole Mirkovića „Slovenački problemi“ („Srpski književni glasnik“ z dne 16. septembra 1933). V beležki beremo tudi tole opazko: „Kod Tiskovne zadruge pojavila se je težnja, da „Ljubljanski Zvon“ radi na prihvačanju srpskohrvatskog, odnosno nekog novog jugoslovenskog jezika.“

V članku dr. Mirkovića, ki ga navaja omenjeni beograjski tednik, nismo našli tako konkretne trditve. Pisec „Slovenačkih problemov“ pač pretirava, ko pripisuje lansnemu sporu pri „Ljubljanskem Zvonu“ značaj daljnosežne kulturno po-

litične „ločitve duhov“ in ko nedosledno potegne med založnico „Ljubljanskega Zvona“ in skupino bivših sotrudnikov bojno črto: tu pristaši jugoslovanske jezikovne unifikacije, tam zagovorniki slovenske samobitnosti. Znano je, da je Tiskovna zadruga javno in odločno odklonila pavšalne obdolitve, po katerih bi njena skupina zagovarjala likvidacijo slovenskega književnega jezika. Novo uredništvo „Ljubljanskega Zvona“ je v svoji nastopni izjavi dovolj jasno in nedvoumno poudarilo zvestobo vodilnim načelom svojih predhodnikov; delovati na torišču samostojne slovenske kulture in poglobljati vrednote slovenskega jezika, obenem pa

navezovati ožje, delotvorne stike z nam najbližjo srbskohrvaško kulturo — sotrudnico v pravem jugoslovanstvu.

Navzlic napačnemu generaliziranju dr. Mirkovića pa ne najdemo v njegovem članku preme trditve, da bi Tiskovna zadruga skušala vplivati preko „Ljubljanskega Zvona“ v smeri „prihvačanja srpskohrvatskog jezika“, odnosno celó „nekog novog jugoslovenskog jezika“, tem bolj, ker sam dr. Mirković priznava, da obstoji med pristaši jugoslovanske teze troje različnih stališč glede jezikovnega vprašanja. Napako, ki jo je storil dr. Mirković s svojo generalizacijo, je „Slovenski Beograjski tednik“ še silno povečal in ji dal obliko jasne in konkretne trditve o Tiskovni zadrugi in o letošnjih urednikih „Ljubljanskega Zvona“.

Zadeva je tem resnejša, če upoštevamo, da si je „Slovenski Beograjski tednik“ zastavil sicer hvalevredno nalogo, da informira javnost v naši prestolnici o slovenskih pojavih in problemih. Take informacije pa imajo samo tedaj moralno vrednost, kadar so pravilne in pravične. Zgoraj navedena opazka k članku dr. Mirkovića ni ne pravilna ne pravična. V čigavem interesu izpreminja „Slovenski Beograjski tednik“ jasno izražena stališča in čemu sveti z napačno lučjo? Zase mislim, da je to prav tako slaba usluga resničnemu, organično pojmovanemu jugoslovanstvu, ki vanje verujem, kakor mu samo škodujejo ozko doktrinarne izjave Bulatov, Skokov, Nevistićev in drugih, ki mislijo, da so želje in ideje močnejše od življenjskih in sociološko zakoreninjenih dejstev in da se dá narava nekaznovano posiliti.

B. Boriko.

O današnjem položaju pesniškega stvarjanja. V 11./12. in 13./14. številki letošnjega letnika revije „Šaldův zápisnik“ je izšel esej „O današnjem položaju pesniškega stvarjanja“, ki v njem F. X. Šalda odpira pogled na idejni značaj in filozofsko usmerjenost sodobne literature. Nihče ne bi mogel objektivneje

predočiti duha mlade literature, tolikanj različnega od literarnih nazorov preteklosti, kakor ga je v tem obsežnem poizkusu orisal Šalda, ta večno mladi bojevnik za vse, kar je mladega in novega v sodobnem človeštvu.

„Če vprašaš po značaju današnjega časa, kakor se kaže v leposlovni tvorbi,“ pravi Šalda v uvodu, „dobiš po vsej verjetnosti odgovor, da bi ta značaj najlaže označili z nečim negativnim.“ Po navadi poudarjajo kot značilnost našega časa *nemir*, „inquietude“, in o tem sodobnem nemiru je Daniel-Ropse spisal obsežno knjigo. Nemir in labilnost pa se pojavljata tam, kjer je razmajano vse, na kar se je prej opirala književnost, kjer so razrvani družbeni temelji, kjer odklanjajo dosedanje življenjske metode in iščejo ali uvajajo nove. Povsod tam se posebno bolešno čuti *prehod med generacijami*: le-tá je napet že v normalnih razmerah, danes pa je iz njega nastal pravi prelom in razlom, ki ga preživljamo tja do katastrofalnosti. Na splošno pa lahko trdimo, da se nemir pojavlja povsod, kjer je staro mrtvo, a se novo še ni rodilo. Tu vlada pravi horror vacui, ljudje si ne vedo svéta in ne najdejo življenjskega smotra. In prav to razpoložnost duhov opazamo po Šaldi v današnji literaturi. „Za sodobno umetnost in poezijo je značilno,“ pravi pisec dalje, „da ne navezujeta in se ne marata navezati na svoje neposredne predhodnike, marveč se vračata — ali bolje: mislita, da se vračata — do samih začetkov umetnosti, v starinsko dobo, v prvotnost poezije in umetnosti. Prizadevanje po primitivnosti in umetnostni rudimentarnosti najbolj karakterizira sodobnost.“ Odtod vtisk anarhije in nerazumljivosti. V vsch priročnikih sodobne literature in sodobne umetnosti lahko čitaš, da je danes doba iskanja; neki angleški literarni zgodovinar naziva povejno literarno dobo „age of interrogation“. Noben pojem ni več nedotakljiv in pred ničemer se ne zaustavi sodobna skepsa.

Šalda priznava daljno sorodnost današnje literature z romantizmom, vendar pa

pravi, da nikdar ne jemljimo te nalike preveč resno. „*Mal du siècle*“ je bil v začetku prejšnjega stoletja močno dekorativen, današnji nemir pa je ciničen, vprav barabski ali tolovajski. Ne moreš ga prevariti z nobeno lepo frazo, z nobeno še tako plemenito pozvo. Samokritika in samoironija sta se silno razvili. Patologi in nevrologi sodobne družbe po pravici opozarjajo, da je v današnjem „mal du siècle“ mnogo več nesovislosti in nasilnosti, mnogo več razrvanosti in krčevitosti resničnih živčnih bolezni, kakor jih je bilo v dobi romantizma.

Zatem razvija avtor vzroke sodobnega nemira, ki ga ni moči ozdraviti z nikakšno kartezijsko racionalizacijo. Nastopile so usodno velike razlike v samem osnovnem gledanju na svet in življenje. Filozofski nazor današnjega literata se ostro razločuje od miselnega zrelišča pesnika 19. stoletja. Šalda navaja, za ta prevrat v duševnem svetu vrsto značilnih primerov.

Tako n. pr. „*resničnost*“ danes ne pomeni več tega, kar so videli v nji naši očetje. Sedanji pojem „resničnosti“ je neprimerno bolj zapleten, skrivnostnejši in izpremenljivejši. Danes ne najdemo v „resničnosti“ toliko gotovosti, varnosti in določnosti, kakor so jo našli predniki. Ne pojmujejo je z verjetnostnim računom, kakor oni, marveč narobe: z računom neverjetnosti. Odnos med fantastičnostjo in resničnostjo se je v modernih očeh močno izpremenil in resničnost je poprijela fantastični videz. Do neke mere je to posledica docela novega gledanja sodobne fizike na vsemir. V fiziki so danes teorije, n. pr. Planckova teorija o kvantih, ki dopuščajo sami formi logike nasprotujoče podmene. Meyersonova filozofija eksaktnih ved kaže, da popolno soglasje med naravo in razumskimi razlagami, ki so postulat našega duha, ne prihaja več v poštev. Vsemir je po Einsteinovem pojmovanju mnogo zamotanejši in skrivnostnejši kakor po starem, klasicističnem pojmovanju Galileia, Newtona ali Laplacea.

Realnost se sodobnemu človeku kaže tako fantastično, da tekmuje z njegovo včerajšnjo sanjo ali jo celo prekaša, in v tem pojmovanju je izhodišče nove problematike. Zdi se, da današnji pesniki iščejo novih čutov, novih organov za globlje dožemanje tega, v čemer smo še nedavno videli zaprto, nesporno resničnost.

Izpremenilo se je tudi pojmovanje časa. Bergson je pokazal ogromno razliko med mehaničnim časom in psihičnim časom; opozoril je na iluzijo mehničnega časa in tako dal oporo protipozitivističnemu humorju in satiri, kakor je obenem dal peroti in pogum poeziji čiste domišljije in fantastičnosti. Geometrično pojmovanje kompozicije z eno samo tečajnico se čedalje bolj umika glasbenemu, pluralističnemu pojmovanju z več tečajnicami. Tudi meja med abstraktnim in konkretnim se briše; abstrakcije so se izpremenile v konkretnost in se materializirale; nastaja neko novo mitološko gledanje sveta. Fantastičnost prodira docela naravno z vseh strani v življenje in je ne čutimo več kot izjemen pojav, marveč kot konstitutivno življenjsko prvino.

Odpor zoper preozko logičnost in razumarstvo pa v največji meri razodeva vloga, ki jo je v sodobni poeziji zavzela *podzavest*. Afektivno življenje ima svoje posebne zakone, ki se razločujejo od zakonov razuma. Obstoji afektivni pomnež, ki je povsem drug kakor idejni pomnež. Njegov temni mehanizem je skrit v podzavesti, a ta je najbistvenejši del človeškega jaza. Vlogo podzavesti, ki jo Freud primerja oceanskim globinam, katere le kdaj pa kdaj za hip osvetli motna luč naših sanj, kaže Šalda zlasti na primeru Proustovih spisov.

Vlogo podzavestnega očituje tudi novo pojmovanje *seksualne ljubezni*: po njem je ljubezen le neka izprememba v naši podzavesti, slučaj v njenem toku, torej pojav, ki leži izven naše volje, našega razuma in okusa. Takisto je ogroženo staro pojmovanje *osebnosti*. Kakšna osebnost, ko pa

je vse v toku, ko je povsod diskontinuiteta, desagregacija, tako da se človek izgublja v samem sebi ter se razkraja v vrsti reakcij in nenadnih izbruhov, ki ne sovisé med seboj in ki jih ne veže nobena nit razumnega smotra. Osebnost je moči razumeti bodisi transcendentno, bodisi imanentno. V prvem primeru je jaz kakor nepremičen gledalec, ki je dvignjen nad odtekajočo reko: ona odteka, on ostane. V drugem primeru se jaz in osebnost krijeta. V dobi vitalizma, ko je življenje s svojo izpremenljivostjo, dinamičnostjo in eruptivnostjo samemu sebi smoter, je imanentno pojmovanje osebnosti bližje duhu časa; transcendentnega nazora se v Franciji oklepajo samo katoliški pisatelji. Vendar se v novi francoski literaturi opažajo važni poizkusi rekonstrukcije osebnosti, zakaj že iz praktičnega razloga nastaja nujna potreba, da pride človek do neke celotnosti. Tu omenja Šalda nazore Ramonda Fernandezja in Jeana Prevostja ter pravi: „Potreben je višji medij, ki bi združeval telo in dušo, a to je k absolutnemu usmerjeni duh, torej duh, ki stremlji po absolutnem, četudi ve, da ga tu ne bo nikdar dosegel.“

Prelom in razlom dobe se posebno jasno odražata v *sodobni liriki*, ki ji tolikanj očitajo nejasnost in zmedenost ali kaotičnost. Šalda opozarja, da je to posledek dolgega načelnega razvoja. Na njegovem pragu stoji simbolizem, ki ga razumimo kot reakcijo zoper parnasizem. V parnasizmu je vladal ideal plastike. Pesmi naj bi bile podobne grškim kipom, naj bi vplivale po svoji hladnosti, dovršenosti, togosti, zaprtosti, definitivnosti. Simbolizem pa je hotel dati poeziji značaj glasbe; noče popisovati, marveč sugerirati, noče zapirati, marveč odpirati sanjanje v neskončnost. Da v nas nastane razpoloženost za sanjanje, je treba iz poezije pregnati starejšo logičnost in racionalnost. V tem simbolističnem načelu je ključ k načelom sodobne lirike. Že Mallarmé je videl v pesmi „skrivnost, h kateri mora čitatelj sam

iskati ključé“. Verlaine zahteva od nje predvsem godbo, Rimbaud pa ustvarja „alkimijo besed“. V Rimbaudjevih „Iluminacijah“ so že zarodki vseh bodočih metod sodobne poezije: futurizma, kubizma, dada, surrealizma.

V nadaljnjem se Šalda bavi s postankom, razvojem in „ideologijo“ dadaističnega gibanja kot značilnega pojava v sodobni literaturi. Odtod prehaja k idejnim temeljem surrealizma. Omejen prostor nam žal ne dopušča, da bi mu sledili tudi na tej poti, kjer se mimogrede dotika mistične poetike nedavno umrlega abbéja Henria Bremonda z njegovo *poésine pure* in teoretičnih osnov Valéryjeve poezije. Svoj esej sklepa Šalda tako-le:

„Na prvem mestu je človek; umetnika cene danes mnogo manj kakor človeka. Najboljši romani povojne dobe so studije človekove funkcionalnosti. Najprej problemi telesne funkcionalnosti, sportni romani, discipline, ki jo vsiljuje duši disciplina telesa: Jeana Prevostja ‚Razkošje sporta‘, Dominika Bragyja ‚5000‘, Henria de Montherlanta ‚Enajst pred pozlačeni durmi‘, ‚Prigoda petnajstih mož‘ Marcela Bergera. V to rubriko bi lahko uvrstili tudi fiziognomične studije Petra Abrahamama. Funkcionalnost človeškega duha v vseh njegovih studijah. Romani o primitivnem človeku v predlogični dobi, potopisni romani. Etnografske knjige o črncih, rumenopoltih in rdečepoltih ljudstvih. Knjige o živalih: živali med seboj, odnos živali do človeka, živalskost, ki še živi v človeku, in pot do človečnosti. Položaj človeka v kozmosu. Rehabilitacija slučaja pod zornim kotom funkcionalnosti. Človek in nadnaravno (Jouhandeau, Bernanos). Opušča se zaseben jaz in proučujejo se skupine, rokodelstva, obrti. Proučuje se človekova družbena funkcionalnost; tako Chamson studira kmetovo funkcionalnost, Malraux revolucionarjevo; funkcionalnost ljubečega — tu ni samo Proustova teorija, marveč tudi Mauroisjeva teorija podnebnja. Proučuje se funkcionalnost velikih mož v tako zvanih *vies romancées*. Stara meha-

nika strasti in karakterja se opušča; iščejo to, kar bi zajelo človeka v njegovi totaliteti. Vstaja veliko hrepenenje po *absolutnem* realizmu. Le-tega razodeva v glavnem skupina „L'Esprit“ s Picrrom Morhangeom na čelu, sicer pa John Brown. Ti mladi se zavedajo vsega, česar nedostaja moderni misli. Strogo presojuje tiste, ki so izgubili „večno čast samih sebe“. Delajo radikalne poizkuse, da bi utekli relativizmu in se s premim navalom polastili absolutnega. Pri tem iznova rase čut za lirizem. Kajpak za nov lirizem, ki bi izražal velike življenjske nujnosti. Kako karakteristično je za sedanost, da metafora bolj in bolj prodira v vsakdanjo govorico; to govori za cele strani! Čuti se zelo intenzivno, da je življenjsko jedro žgoče.“

B. Borko.

Afriški potopis Marije Majerove. Avtorica socialnega romana „Přehrada“, ki je dobil lani češkoslovaško državno nagrado, ena najizrazitejših čeških pripovednic, Marie Majerova, je izdala v založbi „Čin“ (Praha, 1933) potopis „Africké vteřiny“. Avtorica je prepotovala Tunis, Alžir in Maroko. Njena reportaža presega nivó povprečnih potopisov: Afrika se vidno odraža v nji sami, rase ven iz nje, živi v njenem gibčnem duhu, ki je občutljiv za vse tone in barve tujega sveta in ki pozorno, tako rekoč z vsemi čutili doživlja ta svojski svet. Avtorica opazuje bistro in zainteresirano; tudi dozdevne malenkosti se pred njenim pogledom uvrščajo v pisano celoto, ki čitatelju približa Afriko z vso njeno eksotiko, a tudi z vso stvarnostjo vsakdanjega življenja. Zato je ta knjiga, spisana in ponekod kar literarno naslikana z umetniškim talentom in z okusom, tudi objektivna, a v nekem smislu celó dokumentarična. Avtorica ima tople človeške in posebej še ženske oči za pojave, ki jih večina potovalcev ne opazi ali pa jih gleda le kot eksotiko. Tam, kjer gre za ljudi in za njih družbene odnose, prodira avtorica pod eksotično vnanost in lahko riše občéčloveške, združujoče

linije. Srečna je tudi forma tega potopisa: razdeljen je v stotino kratkih in daljših črtic, ki naj, kakor kaže naslov, dajo tej reportaži značaj trenutnih posnetkov. Taki-le navidezni drobci, ki pa jih vendarle veže ne le kronološki tok popotovanja, marveč tudi notranja zgradba celotnega potopisa, vplivajo po svoji filmski gibčnosti prav osvežujoče. „Africké vteřiny“ gospe Majerove so delo nadarjene, inteligentne avtorice. Knjiga je lepo opremljena in obilno ilustrirana.

B. Borko.

„Zakaj vojna?“ Pod tem naslovom je izdal v začetku letošnjega leta Mednarodni zavod za duševno sodelovanje pri Društvu narodov drobno brošuró, obsegajočo korespondenco med Albertom Einsteinom, svetovnoznanim matematikom, in Sigmundom Freudom, slovečim psihologom, ki sta oba odločna in prepričana pacifista.

Ta pismeni razgovor obeh velikih mož o vojni je še posebno zanimiv danes, v dobi, ki je postavila dozdevno na laž vse tisto, za kar sta se trudila oba učenjaka v svojih pismih, čeprav je od tega časa preteklo komaj dobro leto (pisma so iz julija in septembra 1932). Zato bo marsikdo primerjal Einsteina in Freuda s pokojnima Briandom in Stresemannom, ki sta tudi sanjarila o trajnem miru med človeštvom in nista opazila ali hotela opaziti nedoumljivih globin človeške duše.

Vsekako bo ta zanimiva korespondenca ostala še dolgo dokument časa in izraz veličine človeškega duha. Posebno tehtna pa je zaradi tega, ker oba učenjaka presojata pacifizem s popolnoma novih vidikov; osvetlujeta ga namreč z lučjo prirodoznanstva, v katerem sta oba, Einstein in Freud, trdno zasidrana. Naj torej na kratko karakteriziramo te zajemljive pacifistične izpovedi:

Einstein je tisti, ki se obrača do Freuda z vprašanjem: „Zakaj vojna?“ Njemu, matematiku, je vojna strahotno nepojmljiva. Dalje vprašuje hladni, trezni razum Einsteinov: „Kako je mogoče z navedenimi sredstvi (šola, tisk, verske organi-

zacije) razvneti maso do fanatizma in žrtvovanja same sebe?“ Iz tega Einsteinovega vprašanja zveni globoko razočaranje nad človeškim duhom, v nasprotju z zmagovito vero njegove sorojakinje, znane pacifistke Berte Suttnerjeve, ki je že pred desetletji pisala: „Danes je verski duh vsepovsod znatno šibkejši, zato beseda vera ne more posvetiti vsake za vero storjene krutosti; danes tudi ne dovoljuje prebujajoča se zavest mednarodne solidarnosti politike ropa in pogube, tudi če se vodi pod imenom domovinskega pojmovanja. Ne, vera ne opravičuje grmade, domovinski pojem ne opravičuje umora množic, naši edino zveličavni trgovski interesi ne opravičujejo grozodejstev v kolonijah in znanost ne opravičuje mučenja živali (pri vivisekcijah).“

Prav tako važno je drugo Einsteinovo vprašanje: „Ali je kje pot, kako obvarovati človeštvo vojne?“ Psihologa Freuda vprašuje dalje: „Ali je mogoče uravnati duševni razvoj ljudi tako, da bodo postali vse bolj odporni nasproti psihozam sovraštva in uničevanja?“

Freudov odgovor se uvodoma bavi z medsebojnim razmerjem pravice in moči, odnosno sile. Freud prikazuje, kako sta se pravica in sila, ki se nam zdita danes dva nasprotna pojma, razvila drug iz drugega. Moč in sila posameznika se lahko zlomi tako, da se združi več slabih, s čimer se pripomore pravici do veljave. Ta pravica je potem moč občestva. Freud se tudi dotika Društva narodov in njegove osnovne misli, da naj nadomesti stvarno moč moč ideje. Ker je ta osnovna misel doživela polom, kar jasno kažejo same brezuspešne intervencije Društva narodov, piše Freud: „Napako v računu storimo, če ne upoštevamo, da je bila pravica prvotno sirova sila in da še danes ne more pogrešati zaslonbe sile.“

Nato zajame Freud poglavje iz svoje psihoanalize. Vsa borba za vojno in proti nji poteka zanj iz dveh prevladujočih gonilnih sil posameznikovega duševnega živ-

ljenja: iz destruktivnega ali razdiralnega nagona, ki hoče uničevati in moriti v nasprotju z erotičnim nagonom, ki hoče združevati in ohranjovati. Freud piše dalje: „Če je pripravljenost za vojno izliv destruktivnega ali razdiralnega nagona, je potrebno, da uporabimo proti njemu nasprotni nagon, eros. Vsa čuvstva, ki vežejo človeštvo medsebojno, se morajo združiti proti vojni.“ Kako naj se energija seksualnega nagona, ki je Freudu podlaga vsega duhovnega življenja, sublimira v mirovna stremljenja, tega pa Freud ne pove.

Najvažnejši in najtehtnejši je zadnji del Freudovih izvajanj. „Zakaj tako zelo nasprotujemo vojni... zakaj ne vidimo v nji samo ene izmed mnogih nevšečnosti življenja? Saj se vendar zdi, da je vojna naravno, biološko utemeljeno stanje, ki se praktično skoraj ne dá preprečiti.“ Freud se mnogih razumskih razlogov, ki govore proti vojni, le bežno dotika in nadaljuje: „Po mojem mnenju je poglobitni vzrok, da se protivimo vojni, v tem, ker ne moremo drugače. Pacifisti smo zato, ker moramo biti iz organskih razlogov. Potem nam je lahko, opravičiti z razlogi naše naziranje.“

Važno je še, kako utemeljuje Freud to svojo trditev z razlago duševnih izprememb, ki gredo vzporedno s kulturnim razvojem. „Vojna stoji v najostrejšem nasprotju z duševnimi razpoloženji, ki nam jih vsiljuje kulturni razvoj, zato ji moramo nasprotovati: skratka: mi je več ne prenesemo. To ni samo intelektualna in čuvstvena odklonitev; pri nas pacifistih je konstitucionalna nepotrpežljivost idiosinkrazija v skrajni povečavi. Kakor se zdi, imajo estetična ponižanja vojne isti delež na naši odklonitvi kakor njene krutosti.“ Isto mnenje zastopa filozof Scheler, ki je trdno prepričan o bodočem „večnem miru“ in sklepa, da je človeštvo že stopilo v ono dobo, ki se bo končala z večnim mirom, dasi bo do tedaj doživela mirovna misel še mnogo prehodnih porazov.

Milica Stupanova.